

Ondanks ontelbare pogingen kon dit mannetje niet aankoppelen. Het vrouwtje protesteerde herhaaldelijk met trillende vleugels maar werd stevig in de houdgreep gehouden. Pas na een tijdje gaf hij het op. Gelukkig passeerde toen een soortgenote. Met haar kwam de tandem in één poging tot stand.

L. barbarus + *sponsa* tandems lijken relatief vaak voor te komen. Hoe vaak? Maken alleen mannetjes van de Gewone pantserjuffer die fout? Hangt het samen met de aanwezige aantallen van beide soorten? Stuur je waarnemingen van 'gemengde tandems' op.

Trouw ondanks overspel?

18 augustus, Oegstgeest. Heidelibelmanneltjes verdedigen door hun bevruchte vrouwtjes bij de ei-afzet door ze in tandem te houden of door in hun nabijheid te blijven. Een mannetje Steenrode heidelibel (*Sympetrum vulgatum*) beschermde vurig een ei-afzettende tandem soortgenoten tegen inkomende mannetjes. Was het vrouwtje dat hij dacht te beschermen al weggevlogen of hing zij al aan een nieuwe minnaar?

Paar(d/t)je rijden

18 augustus, Oegstgeest. Een kleine waterjuffer, vermoedelijk een Kleine roodoogjuffer (*Erythromma viridulum*), lande op het achterlijf van het vrouwtje in een passerende tandem Houtpantserjuffers en vloog enkele seconden/meters mee.

K.-D. Dijkstra

Langs Franse stromen

DEEL 1

Inleiding

Het zuidwesten van Europa en aanliggend Noord-Afrika herbergen een unieke libellenfauna. Bijna twintig soorten en enkele ondersoorten komen nergens anders ter wereld voor. De meeste van hen leven op stromend water. Enkele tolereren ook stilstaand water, bijvoorbeeld de Plasrombout (*Gomphus pulchellus*) die zich daardoor vrij ver heeft kunnen uitbreiden. Anderen, zoals de Prachtlibel (*Macromia splendens*), komen slechts langs enkele rivieren in Zuid-Frankrijk en het Iberisch Schiereiland voor. Sommige soorten hebben verder geen nauwe verwanten elders in Europa of zelfs de wereld. De Bronslibel (*Oxygastra curtisii*) is daarvan het beste voorbeeld. Hoe komt deze bijzondere situatie? Gedurende de IJstijden was Europa grotendeels onbewoonbaar voor libellen. Hier en daar in het zuiden waren nog wel leefbare gebieden. In zo'n gebied aan de westzijde van het Middellandse Zee kon deze bijzondere libellenfauna zich ontwikkelen en behouden worden. Na de IJstijden konden deze soorten zich weer uitbreiden naar het noorden en oosten, hoewel sommigen minder dan anderen.

Afgelopen zomer bezocht ik een aantal beken en rivieren in Midden- en Zuid-Frankrijk om de gemeenschap en zijn

soorten wat beter te leren kennen. Hieronder volgen enige indrukken van de libellen en hun biotopen. Pim Edelaar, Kees Goudsmits, Vincent Kalkman, Robert Ketelaar, Roy Kleukers, René Krekels en Michiel van de Weide worden bedankt voor hun gezelschap bij een deel van deze bezoeken.

LOIRE

De Loire watert het midden van Frankrijk grotendeels af. Wij bezochten de rivier op 22 en 24 juni ten westen van Tours, in de omgeving van Langeais. Het is daar een imposante, vrijwel ongeschonden laaglandrivier. Het zeer brede rivierbed is doorsneden met eilanden, grintbanken en nevengeulen. Deze eilanden zijn sprookjesachtig begroeid, enorme populieren, ondoordringbaar braamstruweel, grazige valleitjes en afgekalfde kliffen wisselen elkaar af. De Loire en haar zijrivieren herbergen niet alleen zuidwestelijke soorten, maar vormen ook een westelijke uitpost van oostelijke soorten als Rivierrombout (*Gomphus flavipes*) en Gaffellibel (*Ophiogomphus cecilia*). We vonden larvehuidjes van beide, met name de laatste, langs de waterlijn. De imago's waren minder makkelijk te vinden. We troffen ze aan op de grazige open plekken in het oobos alwaar ze fourageren. De dynamiek van de rivier is het meest opvallend op de grintbanken, vlechtwerken van stromende en stilstaande geulen, vlaktes van slib, zand en stenen en opslaande populieren. Hier treffen we de Kleine tanglibel (*Onychogomphus forcipatus*) vaak in behoorlijk aantal aan. De afgesneden, stilstaande rivierarmen bleken ook interessante biotopen. De wat oudere raken begroeid met water- en oeverplanten. Hier vonden we larvehuidjes en verse exemplaren van ondermeer Zuidelijke glazenmaker (*Aeshna affinis*), Witpuntoeverlibel (*Orthetrum albistylum*) en Zuidelijke heidelibel (*Sympetrum meridionale*). Tussen de Kanaaljuffers (*Cercion lindenii*), in deze contreien een heel gewone soort, vonden we tevens twee Gaffelwaterjuffers (*Coenagrion scitulum*).

INDRE

De Indre is één van de zijrivieren van de Loire. In de omgeving van Tours is het een gestuwde, modderige rivier die nauwelijks stroomt en waarin her en der velden plompblad groeien. Hier vonden we dan ook typische soorten van stilstaand water, zoals Gewone oeverlibel (*Orthetrum cancellatum*) en Plasrombout (*Gomphus pulchellus*). Laatstgenoemde troffen we op 23 juni bij tientallen aan. De mannetjes patrouilleren langs de waterkant, vlak langs de oever en net boven het water, waar ze nauwelijks opvallen. Toch vonden we hier ook soorten die meer typisch zijn voor stromend water, waaronder Bronslibel (*Oxygastra curtisii*), Beek- (*Gomphus vulgatissimus*) en Gele rombout (*G. similimus*). Over eerstgenoemde zal ik elders uitwijden.

Gele rombout

Deze rombout blinkt uit in middelmatigheid. Waar alle andere rombouten zich laten herkennen door unieke kenmerken, bijvoorbeeld van de borststuktekening, is het de soort die overblijft als de anderen zijn uitgesloten. Ook het larvehuidje is min of meer intermediair tussen Plas- en Beekrombout. Hij heeft dan ook goedgekozen namen, deze 'zeer gelijkende' (*simillimus*). Want welke rombout is er niet geel? We troffen de soort, telkens in laag aantal, aan langs de grote en middelgrote rivieren (Loire, Indre, Tarn).

CHANGEON

De Changeon is een beek zoals wij die in Nederland zouden wensen. We bezochten hem op 24 juni ten noorden van Bourgueil. Met gestage vaart wendt hij zich door akkerland, hier en daar opgesierd door een nevenstroompje, een plukje bos of ruigte, versnellingen en kalmpjes, een strandje en kussens van Kleine watereppe en Beekpunge. Dergelijke groene eilandjes zijn het leefgebied van de Mercurwaterjuffer (*Coenagrion mercuriale*). Op de duistere, koelere trajecten vliegen Bosbeekjuffer (*Calopteryx virgo meridionalis*) en Gewone bronlibel (*Cordulegaster boltonii*) en langs de zonnige kanten schiet het blauw van Beek- (*Orthetrum coerulescens*) en Zuidelijke oeverlibel (*O. brunneum*) door elkaar.

Schemerlibel

We vonden hier maar liefst 55 larvehuidjes van de Schemerlibel (*Boyeria irene*), welke zich kenmerken door algehele stekeligheid. Alle lichaamsdelen zijn puntig aangezet, de achterkop, halsschild, borststukzijde en zelfs de dijtoppen. Ondanks het hoge aantal exuviae en intensief speuren, ook in de avondschemering, konden we geen imago's van de soort ontdekken. Kennelijk hadden ze zich allemaal van het water verwijderd om te rijpen, alvorens terug te keren voor voortplanting. Langs de Zuid-Franse rivieren maakten we met hen kennis. Schemerlibellen maken hun naam waar door zorgvuldig de zon te mijden. Overdag snorren de mannetjes dicht langs de kant van een beschaduwde oever. Éénmaal zag ik een exemplaar dat patrouilleerde over het asfalt van een zonnige weg. Hij beperkte zich daarbij strikt tot de schaduw van een geparkeerd busje, waarin hij eindeloos heen en weer koerste. Wellicht zag hij de strook van glimmend asfalt aan voor een rivier. Schemerlibellen zijn merkwaardige, langgerekte glazenmakers met een lichte tekening van een onduidelijke grijs turkooise kleur. Deze geven het achterlijf een geringd uiterlijk wat, gecombineerd met bouw en vlucht, enigszins herrinert aan een bronlibel.

ALZO

Deze beek ten westen van Alès ('de hoofdstad van de Cevennen') is er één waarvan er vele zijn in Zuid-Frankrijk. Wij liepen er op 19 juli tegenaan bij het dorp St.Jean-du-Pin. De bedding bestaat hoofdzakelijk uit kiezels en stenen, maar hier en daar staat wat fijner materiaal de groei van oeverplanten toe. Op dit soort plekken wordt je in één klap met een veelvoud aan exotische soorten geconfronteerd, zoals de Koperen beekjuffer (*Calopteryx haemorrhoidalis*), de twee zuidwestelijke breedscheenjuffers en de tanglibellen. Waar de beek de schaduw van het bos in duikt verschijnen ook hier onmiddellijk Bosbeekjuffer en Gewone bronlibel.

Beekjuffers

Het donkere metaalrode lichaam en zuurstokroze 'achterlichtje' van het mannetje van de Koperen beekjuffer hebben kleuren die onvergelijkbaar zijn met die van enige andere libel. Ook het bronzen vrouwtje met haar donkere achtervleugeltoppen en lichte borststuknaden is een unicum. De Iberische beekjuffer (*Calopteryx xanthostoma*) maakt het Zuid-Franse beekjuffertrio compleet. Het is de rivierbewoner van het stel, terwijl de Bos- een soort is van schaduwrijke en de Koperen van zonnige beken.

Breedscheenjuffers

Terwijl in Midden-Frankrijk de Blauwe breedscheenjuffer (*Platycnemis pennipes*) nog tot de talrijkste libellen behoort zien we hem naar het zuiden vervangen worden door de overige kleuren van de 'tricolore', die van de Oranje (*P. acutipennis*) en Witte breedscheenjuffer (*P. latipes*). Eind juli was de ivoorwitte variant alom de talrijkste libelensort. Overal langs het water en in de ruigtes er omheen vlogen tientallen deinende witte streepjes voor ons uit. De nog bredere, nog wittere schenen lijken samen te gaan met een nog overdrevenere trage, schokkerige vlucht. Het gemis aan scheenbreedte compenseert de Oranje breedscheenjuffer in kleur. Bij oude mannetjes wordt het achterlijf intens oranje, het borststuk blijft gelig en de ogen zijn lichtblauw. De rosse kleur doet de diertjes op een afstand op Koraaljuffer (*Ceriagrion tenellum*) lijken, die hier ook langs de beken aan te treffen is. Hoewel we de Oranje breedscheenjuffer op veel plekken zagen waren de aantallen laag, wellicht omdat het een wat vroegere soort is.

Tanglibellen

Op de rotsen langs de beek zitten de mannetjes van twee soorten tanglibellen met naar de grond gehouden vleugels en schuin omhooggericht achterlijf. Van hier af maken ze snelle, lage, onnavolgbare vluchten over het water. De Kleine tanglibel is de talrijkste echte libel van de Zuid-Franse stromende wateren. Langs de oevers vonden we honderden larvehuidjes. Er komen in het gebied twee ondersoorten voor, in de Tarn vond ik de noordelijke *forcipatus* en in de Gardon en Vidourle de zuidwestelijke *unguiculatus*. Laatstgenoemde valt op doordat de tangen geheel geel zijn en de laatste segmenten veel oranjegeel hebben waardoor de achterlijfstop hel afsteekt van de rest van het lichaam. De Grote tanglibel (*Onychogomphus uncatus*) oogt in het veld niet groter dan zijn verwant. Rustige benadering stelt de waarnemer in staat hem aan subtiele tekeningsverschillen te herkennen. Het is een veel kritischer soort die wij alleen op de Alzo aantreffen, waar hij talrijk was.

In de volgende NVL-nieuwsbrief het vervolg met onder andere aandacht voor de Gardon, Tarn, Bronslibel en Prachtlibel.

OPROEP VOOR FRANSE WAARNEMINGEN

De afgelopen jaren zijn vele Nederlandse libellenwaarnemers in Frankrijk op vakantie geweest. In een land dat vele malen groter is dan het onze, maar waar echter minder waarnemers actief zijn kunnen ze alle waarnemingen goed gebruiken. Stuur dus je waarnemingen, met zeer duidelijke indicatie van locaties, naar Jean-Louis Dommanget van de Société Française d'Odonatologie, 7 rue Lamartine, F-78390 Bois-d'Arcy, France.

e-mail: j-l.dommanget@wanadoo.fr

Voor vragen kun je mij bellen:

KD Dijkstra
071 - 5170 678